

© dobrá, naučíte
vlastního jazyka –
ve větech chybí předmět a
příspěvek, blíže vysvětlení?
obecných teorií? (podobně)
dle Bourdieu, chybí reference
na mnoho faktů
v aplikacích?
části textu!

NADVLÁDA MUŽŮ
PIERRE BOURDIEU

SOCIOLOGIE, SPR219

Adéla Klingelová, Diana Váňová, Tereza Hořavová

Vyučující: PhDr. Pavel Horák, Ph.D.

Datum odevzdání: 11. 5. 2015

Fakulta sociálních studií MU, 2014/2015

Obsah

Obsah formátuje konkrétně o čem daná kapitola pojednává + uvedte antarkticky jednotky kapitola

1) ÚVOD.....	3
2) PRVNÍ KAPITOLA.....	4
3) DRUHÁ KAPITOLA.....	6
4) TŘETÍ KAPITOLA.....	6
5) ZHODNOCENÍ TEXTU A JEHO PRAKTICKÁ VYUŽITELNOST.....	8
6) ZÁVĚR.....	10
7) ZDROJE.....	11

z jaké perspektivy?

v jaké oblasti pro koho?

1) ÚVOD

Pro seminární práci jsme si vybraly knihu „Nadvláda mužů“ od autora Pierra Bourdieu. Pierre Bourdieu byl francouzský sociolog a antropolog. Vystudoval filosofii v Paříži na École normale supérieure. Po studii krátce působil jako profesor na gymnáziu, následně odjel do Alžírsku splnit povinnou vojenskou službu. Po jejím skončení v Alžírsku zůstal vyučovat jako asistent na místní filosofické fakultě a provedl několik terénních etnografických výzkumů mezi původním kabylským obyvatelstvem. Tyto výzkumy se staly základem jeho pozdějších sociologických prací a též základem pro knihu „Nadvláda mužů“.

Pierre Bourdieu v této knize zkoumá struktury vztahů mezi muži a ženami a způsoby jejich reprodukce. Použil k tomu zajímavou metodu: právě etnografickou analýzu společnosti kabylských Berberů. Bourdieu totiž tvrdí, že způsob, jakým uvažujeme o vztazích mezi muži a ženami, je sám strukturován charakterem těchto vztahů. Popisující subjekt (tedy vědec) je buď ženou, nebo mužem a nadto členem popisované společnosti; jeho myšlení je tedy nutně předem utvářeno právě tím, o čem chce uvažovat. Je proto potřeba nalézt postup, jak předmět našeho bádání objektivizovat, abychom se vyhnuli nebezpečí, že sklouzneme ke způsobu myšlení, který nám popisovaný předmět vnucuje. Potřebný odstup můžeme zaujmout třeba právě tím, že budeme zkoumat cizí společnost.

Bourdieu si vybral společnost kabylských berberů, protože se v ní zachovaly struktury, které podle něj „představují určitou paradigmatickou formu „falonarcistního“ vidění a androcentrické kosmologie, jež jsou společné všem středomořským společnostem a dodnes přežívají – v dílčím a jakoby rozpadlém stavu – i v našich vlastních poznávacích a sociálních strukturách.“ (Bourdieu, 2000, s. 9) Jinými slovy, berberská kultura představuje jakýsi ideální typ nebo krajní případ maskulinního řádu společnosti; vychází přitom ze stejných tradic jako společnosti v Evropě, což dovoluje jisté zobecnění a přenos získaných poznatků.

Pierre Bourdieu rozdělil tuto knihu do tří kapitol. V první popisuje na příkladu berberské společnosti model sociálního řádu založeného na mužské nadvládě a mechanismy jeho fungování, sebelegitimizace a sebe reprodukce. V druhé kapitole se snaží vysledovat, které prvky z tohoto modelu lze nalézt v projevech našeho (evropského) „historického nevědomí“.

čím?

zajímavé
kde
mysleny

← jakými
muži a
ženami
?
Berberů

co
to
znamená
a
na zdi
jsou
kultury
důležitá
tvrdí

podobná
Berberů
a moderní
společnosti

Ve třetí kapitole se zamýšlí nad tím, proč je androcentrický pohled na svět stále tak vitální i v moderním světě, jakým způsobem dochází k jeho „dehistorizaci“, tj. jak se „vymaňuje z dějin“ (Bourdieu, 2000, s. 93) a stále přetrvává, a jaké jsou možnosti změny struktury vztahů mezi muži a ženami.

Cílem naší seminární práce tedy bude zkonfrontovat popisovanou situaci, jak ji vidí Bourdieu, se stavem společnosti v naší době. Chceme se zaměřit na to, jak moc je jeho pohled objektivní (či subjektivní) a do jaké míry je vypovídající. Rovnoprávnost mužů a žen je hlavně v posledních letech velkým tématem nejen na poli genderu, ale právě i ve sféře sociální, potažmo rodinné politiky, se kterou úzce souvisí.

2) PRVNÍ KAPITOLA

Vnímání rozdílů mezi pohlavími se odehrává podle jistých, v dané společnosti obvyklých, předem připravených a dostupných schémat. Jednotliví aktéři je přijímají a aktualizují je ve svém konkrétním jednání. Proč jim tyto vztahy připadají přirozené? Jakým způsobem sociální řád ospravedlňuje jejich existenci? A jakým způsobem dochází k jejich reprodukci?

Mužské pojetí sociální skutečnosti legitimizuje vztah nadvlády tím, že jej činí součástí lidské přirozenosti, která se zdá být předem daná a na člověku nezávislá. Sociální rozdíly mezi pohlavími jsou prezentovány jako funkce „přirozených“, biologických rozdílů v konstituci mužského a ženského těla. Bourdieu nás ale upozorňuje na to, že lidská (biologická) „přirozenost“ není ničím jiným, než naturalizovanou sociální konstrukcí.

Naše těla jsou konstruována a formována pomocí vnucených (nebo spíše přijatých, vštípených) nepřirozených sexualizovaných principů vnímání a rozlišování, které nám poskytuje společnost, ve které žijeme. Sociální představa o těle vnucuje mužům a ženám „diferencovanou definici způsobů užívání“ jejich těl a mozků, čímž vznikají sociálně diferencovaná těla odlišného rodu, a to za cenu a v důsledku obrovské, rozptýlené a neustálé socializační práce. Sociální vztahy mezi rody jsou tak vpisovány do biologických těl, jsou somatizovány. Rozdíly ve fyzické konstituci a společenské percepci těl mužů a žen jsou tedy sociální konstrukcí, která je založena na určité řadě voleb, na zdůraznění některých odlišností a zastření některých podobností. Takto sociálně zkonstruované tělo je pak použito k legitimizaci sociálního řádu založeného na mužské nadvládě. Anatomické rozdíly jsou vydávány za přirozený důvod sociálního rozlišování mezi rody, a tak rozdílnost schémat jednání, která jsou nabízena mužům a ženám, je ospravedlňována poukazem na něco, co je

→ Jak se pociťuje samotná sociální vztahy?

✓

KY

} Jak se to projevuje?

✓

✓ OK

samo plodem těchto schémat – rozdílnost těl. Arbitrární (a společností vytvořené) principy dělení sociálního světa jsou tak předkládány jako přirozené a proto legitimní. Vlastními slovy autora: „Pohled společnosti vytváří anatomickou diferencii a tato sociálně vytvářená diference zároveň slouží onomu sociálnímu pohledu za základ a záruku jeho zdánlivé přirozenosti“ (Bourdieu, 2000, s. 15). Pozice žen v takovém vztahu se proto vyznačuje jistou bezvýchodností. I ženy totiž realitu hodnotí a vnímají podle schémat, jež jsou plodem mužské dominance; jiná schémata nejsou k dispozici. Bourdieu tuto situaci popisuje termínem symbolické násilí: „K symbolickému násilí dochází tehdy, jestliže ovládaný nemůže jinak, než vládnoucího (a tedy nadvládu) uznávat, protože k reflektování jak jeho, tak sebe sama, přesněji řečeno k reflektování vztahu mezi sebou a jím, disponuje pouze nástroji poznání, které s ním má společné a které nejsou ničím jiným než osvojenou formou vztahu nadvlády, a ukazují proto tento vztah jako přirozený; nebo, řečeno jinak, jestliže schémata, skrze něž nahlíží a hodnotí jak sebe, tak ty, kdo vládou, vyplývají z osvojeného, a tím naturalizovaného klasifikování, jehož plodem je i jeho vlastní sociální bytí“ (Bourdieu, 2000, s. 34-35). Sociální vztah nadvlády nepotřebuje být udržován žádným nátlakem; podřízenost žen je totiž vepsána do schémat vnímání, hodnocení a jednání, které používají i ony samy. Ženská poddanost je „spontánní a zároveň vynucená“, je součástí každodennosti.

Protože je vztah nadvlády vepsán přímo do těl (somatizován), akty symbolického násilí mají často povahu tělesných emocí – hanba, nesmělost, třes, červenání se apod. Dominanci mužů proto nelze odstranit pouhým uvědoměním či vůlí. Bylo by nutné odstranit tělesné dispozice nutící ovládané používat schémata vládnoucích - a to by znamenalo radikálně změnit sociální podmínky, díky nimž tyto dispozice vznikají.

Když ale Bourdieu tvrdí, že ženy samy přijímají způsoby hodnocení, poznání a jednání, jež jsou plodem mužské nadvlády, a přispívají tak k jejímu trvání, zdůrazňuje, že to nelze použít jako argument k ospravedlnění jejich podřízenosti. Tvzení, že si jsou ženy svým útlakem vinny samy, protože se chovají pokorně z „vlastní vůle“, opomíjí fakt, že dispozice k takovému chování jsou naturalizovaným sociálním vztahem. Symbolický nátlak tyto vštípené a přijaté dispozice už jen rozehrává. Doxické přitakání, praktické uznání nadvlády přijetím schémat vládnoucích je sice podmínkou existence vztahu dominance, to však ještě neznamena, že toto uznání musí být nutně uvědomělé – nadvláda totiž omezuje možnosti myšlení a jednání utiskovaných.

koho?
narcot
oeho?

zvláště

koho
nadvlády?

oeho?

česk se
používá?

koho
nadvlády?

(musí se
uvědomit?)

cedone

oeho?

mu?

ak
e
o
přijímá?

↑ proč?
je tomu tak
vždy?

NE REPRODUKCE NADVLÁDY
5
SLOVY?

3) DRUHÁ KAPITOLA

V druhé kapitole této knihy Bourdieu hledá ty prvky modelu androcentrického sociálního řádu, které lze objevit v našich (evropských) společnostech. Metodu, kterou tak činí, nazývá „historickou archeologií nevědomí“ – hledá neuvědomované struktury, jež nejsou dány nějakou biologickou či psychologickou povahou a vlastnostmi do ní vepsanými, ale vzniká čistě historickou prací.

Určité prvky mužské dominance můžeme například dodnes najít na trhu práce: struktura dělby práce je sexualizována. Mužům jsou nabízeny jiné pozice než ženám: šéf, skoro vždycky muž, zavalený prací, ale podpíraný láskyplným či koketním okolím, pečuje o všechno dění v instituci jako otec a poskytuje ochranu veškerému svému, převážně ženskému personálu. Činnosti, které vykonává muž, jsou hodnoceny jako vznešené, důležité; vše co dělá žena je rutinní a banální – uvědomme si např. rozdíl v chápání významu povolání „kuchař“ (mistr svého oboru) a „kuchařka“ (v závodní jídelně). Feminizací se ztrácí zvláštnost, a tedy hodnota, pracovní pozice.

Mužská nadvláda přeměňuje ženu v objekt. Ženské bytí je bytí viděné – existuje především skrze pohled druhých, jako přitažlivá a disponibilní věc. Pohled druhých určuje cenu ženy jako symbolického statku. Na poli symbolických směn existuje mezi muži a ženami asymetrie subjektu a objektu. To vytváří na ženy permanentní tlak: pokud je rozdíl mezi tělem sociálně vyžadovaným (vysoce hodnoceným) a reálným (které je poznáváno skrze pohledy a reakce druhých) příliš velký, může vést k „tělesnému odcizení“ – rozpačitosti nad vlastním tělem, k pocitu trapnosti, nesmělosti a studu.

co to znamená?

TO TO JE VLASTNÍ SLOV?

4) TŘETÍ KAPITOLA

Tlaku jsou ve vztahu nadvlády vystavovány i muži. Muž jako držitel nadvlády aplikuje schémata představující protiklad žen i na sebe, a tak je nucen vynakládat zoufalé a ve své triumfální neuvědomělosti značně patetické úsilí, aby dostal své dětinské představě o muži. Muž má zkrátka povinnost projevovat se jako muž. Musí se účastnit různých her, v nichž jde o nějakou nadvládu (např. sport), a dosáhnout tak uznání v očích druhých mužů. Mužnost je pojem budovaný před očima druhých mužů. Ženy se těmito mocenskými hrami nedávají oklamat, ale přesto se jich musí účastnit, alespoň formou nepostradatelné opory.

Výše popsané struktury a vztahy se vyznačují silnou autonomií na strukturách

ekonomických. To, co v dějinách trvá, co se zdá být nadčasovou konstantou, musí být dle Bourdieuho nahlíženo jedinečně jako „plod dějinného procesu zvěčňování“, který z arbitrárního činí relativně věčné. Úkolem vědce je tento „historický proces dehistorizace“ rozkrýt a odhalit proces, jímž se struktury mužské nadvlády reprodukují a předávají z jednoho století do druhého.

Trvání androcentrického řádu zajišťovaly donedávna hlavně tři instituce: rodina, církev, škola. K nim se později přidal také stát, který příkazy a zákazy soukromého patriarchy ratifikuje a rozmnožuje o příkazy a zákazy patriarchy veřejného.

Dnes už se ale v evropských společnostech mužská nadvláda nepovažuje za něco samozřejmého. Nejdůležitějším faktorem této změny je transformace funkce školy, která umožnila širší přístup žen ke vzdělání a tím i k ekonomické nezávislosti, a proměna rodinných struktur. Tyto viditelné změny by nám ale neměly zakrýt fakt, že vzájemné postavení mužů a žen je stále stejné – pokroku v přístupu ke vzdělání a kariéře nedosahují jen ženy, ale i muži. Ženy stále zauímají méně výhodné pozice, jsou hůře placeny, více ohroženy nezaměstnaností. Od mužů je dělí „symbolický negativní koeficient“, který je stigmatizuje podobně, jako to činí například odlišná barva pleti.

Žena stále hraje hlavní roli v ekonomii symbolických statků. Dříve žena umožňovala cestou sňatků získávat sociální kapitál; dnes svým zjevem a vším, co k němu přispívá – kosmetika, oblečení, držení těla - reprezentuje symbolický kapitál rodiny a pečuje o něj. Starost o symbolický kapitál připadá ženám i v práci.

Možnost změny ztěžuje již zmíněné a popsané symbolické násilí. Myšlení dle přijatých a vštípených schémat, vytvořených nadvládou, znesnadňuje už jen pouhé rozpoznání tohoto vztahu jako problému. Navíc lze často změnu prosadit jen za cenu identifikace se znakem, který je chápán negativně. Bourdieu to ukazuje na příkladu hnutí gayů a lesbiček: mohou se totiž bránit společnostem vnucované kategorizaci pouze sešikováním se do kategorie vytvořené právě podle diskriminující kategorizace.

Na čí straně Pierre Bourdieu stojí, je z této knihy poměrně jasně cítit: tím, že na několika místech kritizuje feministické hnutí, se pouze snaží posunout jej skrze reflexi sebe sama „dál“. Jistý politický podtext lze nalézt už v úvodu knihy, ve kterém autor říká, že pokrok v řádu poznání se může stát základem pokroku v řádu jednání. Bourdieu chce „vrátit vztah mezi pohlavími zpátky do dějin“ a vystavit jej tak možnosti změny. Aby toho mohlo být dosaženo, je třeba se zaměřit na boj proti dehistorizujícím historickým silám a neutralizovat

neutralizující mechanismy dějin. Esencialistická (biologická a psychoanalytická) pojetí vztahu mezi pohlavími vedou k rezignaci a zachování statusu quo, a to je pravým opakem cílů autora.

co to znamená?

5) ZHODNOCENÍ TEXTU A JEHO PRAKTICKÁ VYUŽITELNOST

Bourdieu ve svém díle více či méně upozorňuje na některá dilemata sociální a veřejné politiky naší společnosti. Toto téma se totiž prolíná mnoha sférami života žen i mužů, jak on sám podotýká, zmiňovaná schémata jsou v nás zakořeněna a výchovou ještě dále upevňována. Mnoho dávných myslitelů a filozofů považovalo ženy za podřadné bytosti, neschopné samostatně uvažovat a nevhodné například pro politický život. Jean Jacques Rousseau ve svých dílech odkazuje na odlišnou výchovu ženy a muže. (Rousseau, 1978) Žena, podřízená muži, přebírá slova a myšlenky svého muže, ten jí vše musí nejprve vysvětlit, protože svou logikou by toho nebyla schopna sama. Je nutné ji vychovat morálně správně, jelikož jednou to bude ona, kdo bude vychovávat mužovy děti – muži samozřejmě taktéž podřízené. Také je zajímavé, že Rousseau mluví výhradně o mužových dětech, ne společných.

V moderní euroamerické společnosti by bylo již přehnané hovořit o podřízenosti muži, nicméně stále v některých oblastech můžeme najít závislost žen na mužích. Pokud si vezmeme příklad peněžního ohodnocení, zjistíme, že stále nejsou ženy za totožnou práci odměňovány stejně jako muži. Maříková (2002, s. 63) dokonce uvádí, že „ženská pracovní síla je na našem trhu práce stále vnímána jako méně stabilní a perspektivní v porovnání s mužskou pracovní silou“. Dále pokračuje tím, že zaměstnavatelé se bojí přijímání nejen bezdětných žen, kde očekávají otěhotnění, tak i žen s dětmi, kde očekávají problémy s flexibilitou a oddaností práci. Ženy tak často při pohovorech musí čelit otázkám dotýkajících se jejich osobního života, což je u mužů naprosto vyloučené, jelikož se automaticky předpokládá, že na rodičovskou dovolenou nastoupí žena a případné problémy s dětmi bude řešit také ona. Ačkoliv je takové chování zaměstnavatele neetické a případně také právně napadnutelné, ženy se s ním stále setkávají, což je právě odkaz na Bourdieuho zakořeněná schémata. Ve státech severní a západní Evropy se situace vyrovnává, ovšem u nás stále převládá preference maskulinního modelu pracovní dráhy.

S uvedeným problémem také může souviset feminizace chudoby, kdy ženy dostávají kvůli nižším platům také nižší důchod. Nedílnou součástí tohoto smutného fenoménu jsou také matky samoživitelky, které se nezdálo by musí soudit o výživné peníze od mužů, se kterými mají děti. Na druhou stranu ženy pod sebou mají jakousi „pevnou podlahu“, kdy je společnost nenechá klesnout až na úplné dno – toho si můžeme všimnout například v komunitě lidí bez domova, kde majoritní část tvoří muži. (kdo to tvrdí?)

Opakem pevné podlahy je tzv. „skleněný strop“ (někdy používán termín „lepkavá podlaha“), překážky, často založené na genderových stereotypch a předsudcích, které ženám zabraňují dosahovat vyšší pracovních pozic (respektive „odlepovat“ se z těch nižších). V souvislosti s muži se naopak mluví o tzv. „skleněném výtahu“, tento pojem naopak vyjadřuje rychlé povýšení muže, které nemusí odpovídat jeho znalostem a schopnostem.

Zrovnoprávnění ženských a mužských výchozích pozic bývá v posledních letech i tématem zákonodárců, kteří uvažují o zavedení kvót pro manažerské a jiné vysoké posty pro ženy. V tomto případě se ale spustila polemika, zda nejde o protěžování žen a zda by se kvůli kvótám do vedoucích pozic nedostaly ženy, které by na to vzdělání či jiné předpoklady.

Aktuálním příkladem může být volba prezidenta USA v příštím roce, kdy se bude znovu o prezidentské křeslo ucházet Hillary Clinton. V této otázce samozřejmě nebudou hrát roli pouze genderové stereotypy, ať už v pozitivní, nebo negativní slova smyslu, ale také politické preference občanů. Nicméně i Barack Obama dokázal zapůsobit ve své odlišnosti, čili bude více než zajímavé sledovat, jak se situace okolo celé kampaně bude vyvíjet. Už před samotnými volbami se totiž může ukázat, zda jsou Spojené státy, jakožto jedna z nejmocnějších světových velmocí, schopné přijmout jako svého lídra prezidentku – ženu.

Jak je vidět z nastíněných příkladů, celá problematika je velmi složitá a pojmout ji komplexně a zároveň objektivně podle našeho soudu není zcela bezproblémové. V některých ohledech totiž nemůžeme poukazovat jen a pouze na stereotypizaci dle pohlaví, ale i na jiné okolnosti, které se k daným záležitostem vážou.

6) ZÁVĚR

Tato kniha je velmi přínosným materiálem nejen v oblasti sociologie. Ačkoliv byla napsaná již před sedmnácti lety, přesvědčuje, že mnohé struktury zůstávají neměnné, a sama se tak může považovat za aktuální.

Tematika znevýhodňování žen ve společnosti se promítá do mnoha oblastí života, ať už jde o soukromé vztahy, pracovní nabídky či stereotypní očekávání ~~od~~ chování jednotlivých pohlaví. V posledních letech bývají hodně diskutovány otázky harmonizace práce a rodiny, vstup rodičů (i když v praxi se jedná převážně o matky) na pracovní trh, jejich platové ohodnocení a také možnosti kariérního růstu. Tato témata jsou neoddelitelně spjata se sociální a rodinnou politikou a přečtení knihy Pierra Bourdieu může tento pohled posunout zase o něco dál.

I když se na první pohled stav naší společnosti může zdát jako uspokojující, jelikož nepochybně došlo k obrovskému posunu kupředu, co se rovných práv mužů a žen týče, při bližším prozkoumání docházíme k závěru, že stále není situace ideální. Strukturální změny zakořeněných stereotypů a předsudků si nevyžadují roky, nýbrž celé generace. A ani tehdy výsledky nejsou zaručené, protože i v tomto případě platí známé pořekadlo „začít u sebe“, což může být u některých jedinců problémem, pokud je pro ně stávající stav vyhovující.

Bourdieu tvrdí, že některé zákonitosti jsou dokonce fyziologicky podmíněny. Jiná měřítko platí například i pro vnímání mužské a ženské nahoty či počtu sexuální partnerů. Ženy jsou na mužích závislé, přímo se jich dotýká mužské přemýšlení o nich. V tomto ohledu hraje silnou roli výchova, na což autor ve své knize také naráží.

Otázkou také zůstává, jestli ovšem vůbec lze dosáhnout onoho stavu? A co by vůbec ideálním stavem bylo? Chceme se vyhnout sexuální stratifikaci, anebo nám (ženám i mužům) vyhovuje a jako ženy se tak tím dle autora knihy stáváme obětí stockholmského syndromu? Podle našeho názoru nejde odpovědi na tyto otázky generalizovat. Některé ženy silně podporují feminizmus, jiným ale nejsou některé jeho teze zcela příjemné, a proto proti němu brojí. Ani mezi ženami v tomto ohledu nepanuje jednota, jak by tedy mohla ve společnosti? Ze sociální politiky si můžeme vypůjčit pojmy rovnost v příležitostech a rovnost ve výsledku. Právě rovnost v příležitostech je tím žádoucím výstupem ze všech diskuzí o zrovnoprávnění žen a mužů. A je pouze na ženách, jestli dosáhnou rovnosti ve výsledku.